

Stenåldersliv i Dags mosse

Under sommaren rullar en nästan oavbruten ström av bilar och bussar förbi Ömberg och Dags mosse. Tusentals människor stiger upp på Hjässan. Därifrån ser de bl. a. Tåkern och mossen med dess nära 100 småbruk med halm-täckta ladugårdar och prydliga bostadshus. Då är det mycket som turisterna vill veta. Hur länge är det sedan mossen odlades, och hur mycket sänktes Tåkern, för att odlingen skulle bli möjlig? Kan-ske någon också undrar, hur de första nybyggarna levde.

De första frågorna vällar inga svårigheter. På 1840-talet sänktes Tåkern sex fot. När sänkingsarbetet avslutades 1847, hade 3.228 tunnland mosse utgrävt. För den tiden dröjde ännu åtskilliga år innan mossen hade "satt sig", så att den blev odlingsbar.

Emanuel Gren hette den förste nybyggaren i Dags mosse. Han var skogsarbetare och tjärbrännare. På vintrarne högg han ved på Ömberg, men på somrarns hjälpte han till med mossodling. Han begärde aldrig annat i ersättning än att få ta vara på de stubbar som han bröt upp på omkring en meters djup under mossens yta. Tallstubbar fanns också i svartmossan, men de var troligen odugliga att bränna tjära av. Gren nöjde sig med de stubbar som han hittade

i vitmossen. De var friska och doftade av kåda.

Tallstubbar på en meters djup i Dags mosse! Det är ju på en meters djup som golvet till stenåldersboplatsen vid Alvastra påträffades i samma mosse. Kanske Gren bröt stubbar som var lika gamla som golvet vid boplatsen? Men Grens liv i Mossen hade flera likheter med stenålderslivet än så.

Innan någon annan hade slagit sig ner på mossen, hade Gren byggt sig en stuga där och en ladugård för två kor. Han odlade potatis och råg, och en av de äldsta nybyggarna i Mossen, C. J. Karlsson i Aspedalen, mindes Gren som på 1850-talet arbetade i sin råg med slaga. Gren var gammal då och gammal var hans stuga. Den var troligen mera litet stenåldershydda än en nutids bostad. Teldet, golvet, var nertrampat under jorden. Gren hade spikat bräd-lappar på reglar och lagt ut till golv, men någon trossbotten hade han inte, utan teldet var lagt direkt på marken.

Även C. J. Karlssons far och morfar var nyodlare i mossen. Fadern började odla 1850. Att bygga i mossen var ingen lätt sak på den tiden. Det fanns ingen väg ditut, men Karlssons far kunde köra sten

och annat byggnadsmaterial någon kilometer. Längre ut stod gladvatten här och där, stora öppna kärr. Sista kilometern måste man bära sten, tegel och bräder fram till stället, där han skulle bygga. Det var gott nog att han byggde bostad och ladugård i samma långa, vid östra gaveln ett rum med kök och vid västra gaveln ett rum för kon. Taket gjorde han av trinningar, som han täckte med långhalm, och ovanpå alltihop lade han torv. När han efter många år byggt en ny stuga, hade mossen satt sig så mycket, att han slapp att bära sten och virke.

I den första stugan föddes C. J. Karlsson. Han blev själv nybyggare i mossen strax efter sekelskiftet, och när han odlade hittade också han samma slags tallstubbar som gubben Gren, väldiga bjässar som måtte ända till en meter eller mer i diameter. Kanske de är jämfärliga med stenåldersboplatsen vid Alvastra?

Ännu en likhet med stenåldern. Så här berättade Karlsson själv för 12-15 år sedan.

— I min barndom var det ingen konst för nyodlarna att få en smula sovel i kärran var det fullt av ångor, och i Tåkern fanns det fisk även ända. När jag var pys, kunde vi gå på stränderna och slå gäddor med spö. Mer var förtviviad, för att jag kom hem med för mycket fisk. Jag kunde ha plockat precis så mycket fisk som helst. En gång gick jag ut på isen med min far, som brukar Rydberg, som för

resten är uppväxebarn med far. Här och där var det små vaka isen, och där stod gäddorna och gapade efter luft som hungriga gässar. I lektiden brukade de ligga tätt packade ända upp mot land, och när man gick på stranden, hoppade de kring benen, så att man kunde ta dem i luften med händerna. I diken från mossen till Tåkern var det alltid fullt av fisk i värfloden.

*

Ja, så där föreställer vi oss i allmänhet, att folk levde under stenålderns varmare perioder. Ett ganska befolkat land, där fisk och andra matnyttiga djur fanns i överflöd. Inga större bekymmer för mat under vår, sommar och höst. Då var det lätt att samla för vinterbehov. En paradisk tillvaro, tror vi, kanske. Men det är mycket som vi inte vet. Vi kan bara gissa. Och för resten, människan lever inte på bara fisk och fågel. Vi har så mycket annat som saknades i äldre tider och som t. o. m. de första nyodlarna i Dags mosse saknade. Vill vi avstå från sådant för att leva i stenåldersliv?

Men de grova tallstubbar på en meters djup under mossen, vad säger de? Jo, när tallarna växte där, måste klimatet ha varit torrare, och de bör ha vuxit samtidigt som mossen lades på den utgrävda stenåldersboplatsen vid Alvastra. Vill vi inte några pollenprov från stubbe från mossen? Det vore ett gott sätt att övertyga sig om åldern.

Av Elis Åström